

"გარდამავალი ხანის" ქართული
მწერლობის ესთეტიკური პრობლემატიკა
ახალი დროის ქართული იდენტობის
კონტექსტში

Aesthetic problematics of “transitional period”
of the Georgian literature in the context of
modern Georgian identity

თამარ ვეფხვაძე

Tamar Vepkhvadze

XIX საუკუნის დასაწყისში ქართული ლიტერატურა მდიდრდება როგორც თარგმნილი მხატვრული ნაწარმოებებით, ასევე ფილოსოფიური, პოეტიკური და ესთეტიკური შინაარსის თხზულებებით. ამ თარგმანთა გათვალისწინებით, შესაძლებელი ხდება დავახასიათოთ ევროპული და ქართული ფილოსოფიური აზრის ტიპოლოგიური ურთიერთმიმართება. თუ მხედველობაში ვიქონიებთ, რომ სწორედ ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ინტერესების მიხედვით ხდებოდა ამა თუ იმ ნაწარმოებების თარგმნა, შეიძლება გარკვევა, თუ როგორი საერთო მსოფლმხედველობა არსებობდა ჩვენში XIX საუკუნის დამდეგს.

ამ პერიოდში ნათარგმნ ფილოსოფიურ-ესთეტიკური ხასიათის ნიმუშთაგან, მნიშვნელოვანია ფრანგი ფილოსოფოსის, პრუსიის აკადემიის წევრის ჟან-პიერ ფრიდერიკ ანსილიონის (1767-1837) ნაშრომის “ესთეტიკებრნი განსჯანის” დავით ბაგრატიონისეული (1767-1819) თარგმანი (ეს თხზულება დავით ბაგრატიონმა რუსულიდან თარგმნა 1815 წელს პეტერბურგში და უძღვნა დავით მესხიშვილს. ქართული თარგმანი რამდენიმე ხელნაწერის სახითაა დაცული) და რუსულიდან ნათარგმნი ფრიად საყურადღებო კრებული "საფუძველნი სიტყვიერებისანი" (სრული სათაურით - "საფუძველნი რუსული სიტყვიერებისანი" - ავტორი - რუსი სწავლული ა. ს. ნიკოლსკი - 1755 – 1834), რომელიც სამი ნაწილისაგან შედგება: გრამატიკა, რიტორიკა და პოეტიკა. ქართველი მთარგმნელი, რომლის ვინაობა ჯერჯერობით უცნობია, დაინტერესებულია წიგნის ორი უკანასკნელი თავით და მას თარგმნის სახელწოდებით: "საფუძველნი სიტყვიერებისანი".

ამ თხზულებათა ქართულ ენაზე თარგმნა უაღრესად მნიშვნელოვანია. ამ თარგმანებმა ჩვენს სინამდვილეში ბევრი მანამდე უცნობი ტერმინი დაამკვიდრა. განვიხილოთ ეს უკანასკნელნი.

ჟან-პიერ ფრიდერიკ ანსილიონის ნაშრომის “ესთეტიკებრნი განსჯანის” რუსული ვერსია გამოსვლისთანავე, 1813 წელს აიკრძალა (ამავე წელს პეტერბურგში გამოვიდა ნაშრომი: “Естетические рассуждения Г. Ансильона”(СПБ. 1813 г.), რომელიც

ანსილიონის თხზულების კრიტიკულ განხილვას წარმოადგენდა და საბაზი გახდა მისი აკრძალვისა).

ანსილიონის ზემოხსენებული წიგნის გამო რუსულ ენაზე დაიწერა ერთ-ერთი მაღალი წოდების სასულიერო პირის, ეგზარხოს თეოფილაქტეს ბროშურა: “პაექრობა ანუ ბაასი უფლის თეოფილაქტე ექსარხოსისა და არქიერის ფილარეტისა რაოდენთამე შენიშვნათა ზედა უფლის ანსილიონის აღნაქვისა შინათა”, სადაც დეტალურად იყო გარჩეული “ესთეტიკებრნი განსჯანის” რუსული ტექსტი და ანსილიონისა და მის მთარგმნელებს ბრალი ედებოდათ ათეისტობაში. ამავე წიგნში მოყვანილი იყო ასევე მაღალი რანგის სამღვდელთა პირის არქიერ ფილარეტის (ეს უკანასკნელი ანსილიონის თხზულების მთარგმნელთა ჯგუფის ხელმძღვანელი და წიგნის რედაქტორი გახლდათ) პასუხები. ფილარეტი გადაჭრით უარყოფს თეოფილაქტეს კრიტიკას და ანსილიონისა და საკუთარი რწმენის დამტკიცებას ცდილობს. თუმცა, ფილარეტის უარყოფა ცენზურისათვის არადამაჯერებელი აღმოჩნდა და 1813 წელს ანსილიონის წიგნის თარგმანი რუსეთში აიკრძალა. იგი ბიბლიოთეკებიდანაც ამოიღეს.

დავით ბაგრატიონმა “ესთეტიკებრნი განსჯანისა” და “პაექრობის” საკუთარ თარგმანთა რამდენიმე პირი გამოაგზავნა საქართველოში. ანსილიონის წიგნის ირგვლივ გამართული კამათის ქართულ ენაზე თარგმნის ფაქტი ნათელყოფს, რომ დავით ბაგრატიონისათვის ეს იყო ერთგვარი საშუალება, გაეგრძელებინა რელიგიის საწინააღმდეგო აზრები, რომლებსაც იგი მხარს უჭერდა.

საგულისხმოა, რომ ანსილიონის თხზულებაში არის ადგილები, რომლებიც ათეისტურად შეიძლება ჩაითვალოს. მაგ., კითხვაზე: “რა არის რელიგია,” ანსილიონი შემდეგნაირად პასუხობს: “ადამიანებისათვის, ვინც თავს განათლებულად თვლის, ეს არის ძველი გადმოცემა, დაძველებული იარაღი, რომელიც ახლა საჭირო აღარ არის”.

თხზულება 7 ნაწილისაგან შედგება. თავფურცელს ერთვის სარჩევი, ე.წ. “ზანდუკი”, სადაც მოცემულია მისი შინაარსი:

ა) განსჯაი ცნობისათვის და გულისხმისყოფისა დაუსრულებელისა.

ბ) დიდთათვის ხარაკტერთა.

გ) უზაკველობისათვის და მარტივობისა.

დ) არსოვნებისათვის პოეზიისა.

ე) სხვაობისათვის ძველისა და ახლისა პოეზიისა.

ვ) ხარაკტერისათვის ფილოსოფიისა.

ზ) სხვაობისათვის შორის პოეზიისა და მშენიერ სიტყვაობისა.

აღსანიშნავია, რომ თარგმანს თან ერთვის დავით ბაგრატიონის შენიშვნები, რომლებიც მრავალრიცხოვანი სქოლიოების სახითაა წარმოდგენილი. ეს შენიშვნები ნათელ წარმოდგენას ქმნის იმ პერიოდის ლიტერატურათმცოდნეობისა თუ ფილოსოფიის ისტორიის განვითარების დონის შესახებ.

თხზულებაში განხილულია საგანთა წარმოშობისა და არსის თვისებათა პრობლემა. მოცემულია პანთეისტთა კრიტიკა, რომელთაც ამ საკითხის გადაჭრა ”უსასრულოს” გაგებიდან სცადეს, რათა აეხსნათ ”სასრული.” ანსილიონის მიხედვით ეს გზა მცდარია. ჭეშმარიტი გზა სასრულიდან უსასრულოსკენ სწრაფვაში მდგომარეობს. ადამიანის შემეცნების ძირითადი მახასიათებელი საკუთარი თავის შემეცნებაა.

როგორც ჩანს, ტერმინი ”პანთეიზმი” პირველად სწორედ ამ ტექსტის საშუალებით გახდა ცნობილი ქართველი მკითხველისათვის, ისევე, როგორც ტერმინი ”პრობლემა”.

საინტერესოა ანსილიონის განსაზღვრება იმის შესახებ, რომ ყოველივე, ჩვენს გარეშე არსებული, ყოვლადია და ჩვენზე არაა დამოკიდებული: სოფელი წარმოადგენს ყოველივე არსებულის, ე.ი. ურთიერთმოქმედ საგანთა თუ მოვლენათა ერთიანობას. უსასრულოა ღმერთიც, სული, რომელიც მატერიალური სინამდვილისაგან მკვეთრად განსხვავდება.

ანსილიონის მიხედვით, ცოდნაში იგულისხმება შემადგენელი ნაწილების ცოდნა. ადამიანმა იცის ის, რასაც შეგრძნებებით ხვდება. აქედან, რამდენადაც უხილავი და უსასრულო მიუწვდომელია შეგრძნებებისათვის და მის შესახებ წარმოდგენა არა გვაქვს, შეგვიძლია მივმართოთ მხოლოდ უარყოფითი მსჯელობის (“უკუთქმითა სჯათა”) პრინციპს. რადგანაც: “ჩვენ ვუწყით საკმაოთა ნანდვილებითა იგი, რაიცა არა არს სოფელი, გარნა არა ვუწყით, თუ რაი არს იგი”.

აქ ანსილიონი უსასრულოს ცნების ცნობილ გაგებას იზიარებს, რომელიც გავრცელებული იყო ე.წ. “უარყოფითი თეოლოგიის” მოძღვრებაში. არეოპაგიტული წიგნების მიხედვით ღმერთის დადებითი განმარტება ან შემეცნება შეუძლებელია. პოზიტიური დეფინიცია, როგორც ღმერთის მიმართ განსახორციელებელი ამოცანა, წარმოუდგენელია. ამდენად, ამ შემთხვევაში, ულოგიკოზა ყველაზე უკეთეს ლოგიკად, ხოლო არცოდნა – ყველაზე უკეთეს ცოდნად იქცევა. სწორედ ამ საფუძველზე იქნა აგებული აღორძინების დიდი მოაზროვნის, ნიკოლოზ კუზანელის მოძღვრება (1401-1464). (მისი მთავარი თხზულების სათაურია “Decta ignoratiae”- ან - “სწავლული არცოდნა”, რომელიც, მკვლევართა აზრით, თავის მხრივ, სათავეს იღებს ფსევდო-დიონისე არეოპაგელის მოძღვრებაში).

ანსილიონის მიხედვით, ხელოვნების ძირითადი ფუნქცია და დიდი საიდუმლოება იმაში მდგომარეობს, რომ სასრული საგნების საშუალებით იმოქმედოს ადამიანის სულში არსებული უსასრულობის გრძნობაზე. მუსიკა და პოეზია აღვიძებენ უსასრულოს განცდას. ამიტომ ისინი ყოველთვის მჭიდროდ უკავშირდებიან რელიგიასა და ღვთისმსახურებას.

საყურადღებოა, რომ ხელოვნების საკითხებზე მსჯელობისას ქართულ ტექსტში მატულობს დავით ბაგრატიონის შენიშვნათა რიცხვი. განმარტებულია ტერმინები: “სცენა”, “პლასტიკა”, “ღენია”, “ხარაკტერი”, “ფეტიში”, “პსიხოლოლია”, “ზნეობითი სოფელი” და სხვ.

საინტერესოა პოეზიის ანსილიონისეული განსაზღვრება: “პოეზია ჰყოფს საგანთა და მგრძნობელობათა ერთებრთა და განსხვავებულთა შინა სახეთა, იგი აწარმოებს ჩვენ შორის ორსა უმთავრესსა მგრძნობელობასა - მშვენიერსა და მაღალსა“ (ხაზი ჩვენია – თ.ვ.).

ამგვარი გაგება ახლოა პლატონისეულ ესთეტიკურ მიდგომასთან ფილოსოფიისადმი. აქ, პირველყოვლისა, ის იგულისხმება, რომ ფილოსოფოსს უნარი შესწევს მშვენიერების წვდომისა. ამქვეყნიურ სამყაროში მშვენიერების აღმოჩენით კი ის გზას იკვლევს ზესთა სამყაროს ზუბუნებრივი მშვენიერებისაკენ.

აღსანიშნავია, რომ ანსილიონი სხვადასხვა დროის ფილოსოფოსთა, ძირითადად პანთეისტ მოაზროვნეთა სახელებს იმოწმებს. მათ შორის - ქსენოფანეს, სპინოზას, ლუკრეციუსს, პასკალს, ლაიბნიცს.

საინტერესოა ადამიანის შინაგანი სამყაროს, მისი ხასიათის ანსილიონისეული კლასიფიკაცია. იგი ერთმანეთისაგან განასხვავებს ე.წ. “კეთილ ხარაქტერს”, “ზნეობითს ხარაქტერს”, “მშვენიერ ხარაქტერსა” და “დიდ ხარაქტერს”. ამასთან, “კეთილი ხარაქტერი” და “ზნეობითი ხარაქტერი” (მიუხედავად მათ შორის არსებული განსხვავებისა) აქ დაწყვილებულია და უპირისპირდება “მშვენიერი ხარაქტერისა” და “დიდი ხარაქტერის” (თავის მხრივ ურთიერთგანსხვავებულ) წყვილს. აქვე მოყვანილია დავით ბაგრატიონის შენიშვნა, სადაც ახსნილია ტერმინი “ენერგია” – “არს ლექსი ელინური, რომელიცა ნიშნავს ძალსა და დიდსა მნიშვნელობასა”.

ანსილიონის მსჯელობა მოგვაგონებს სიქველის პრობლემას არისტოტელეს მოძღვრებაში. სიქველე არისტოტელესთან არის ხასიათის მდგომარეობა, რომლის დროსაც იგი ჩვენთან მიმართებაში საშუალოს არჩევას ესწრაფვის, განსაზღვრულია რაციონალური პრინციპით იმგვარად, როგორც მას პრაქტიკული სიბრძნის მქონე კაცი განსაზღვრავდა. არისტოტელეს მიერ შერჩეული სიტყვა (prohairesis) გონიერი

არსების არჩევანს გამოხატავს და გამორიცხავს ირაციონალურ, ცხოველურ ლტოლვებს. ის მდგომარეობს ორ უკიდურესობას შორის საშუალოს პოვნაში.

ანსილიონის თხზულებაში მოცემულია ვრცელი მსჯელობა რელიგიაზე. შეკითხვას: “რად იქმნების რელიგიაი?” ანსილიონი შემდეგნაირად პასუხობს: “თვალთა შორის მმართველობათასა არა სხვა რაიმედ, გარდა აღვირად, ლიტონთათვის კაცთასა და სულთათვის დასალბობელთა წყაროდ როტვათა დამატკობელად...”.

ამგვარ მსჯელობათა არსებობამ ერთგვარად განაპირობა დავით ბაგრატიონის ინტერესი ანსილიონის თხზულებისადმი. რამდენადაც ის უფრო გარკვეული იყო ათეიზმისა თუ მატერიალიზმის საკითხებში, ვიდრე სხვა მისი თანამედროვენი XIX საუკუნის პირველი მესამედის საქართველოში.

მეტად მნიშვნელოვანია “ხელოვნების” დავით ბაგრატიონისეული გაგება. როგორც ცნობილია, ტერმინი “ხელოვნება” (ბერძნ. techne) ისტორიულად სხვადასხვაგვარად განიმარტებოდა. როგორც რევაზ სირაძე მიუთითებს: “ზოგჯერ ამ ტერმინით აღინიშნებოდა მთელი საზოგადოებრივი პრაქტიკა და მთელი ბუნება, ხან კი მასში შედიოდა წმინდა პირადული შემოქმედება და ხელოსნობაც. თავით რელიგიური და მაგიური აქტებიც კი. ეს ტერმინი კიდევაც განსხვავდება და კიდევაც უკავშირდება ისეთ ცნებებს, როგორიცაა “ბუნება”, “ხელოსნობა”, ხელოვანის “შინაგანი” შემოქმედება? იგივე ითქმის შესაბამის ტერმინებზე – art – scientio -- искусство -- ხელოვნება”.

ანსილიონის აღნიშნული თხზულების დავით ბაგრატიონისეულ თარგმანში პირველადაა გამოყენებული ტერმინი “ხელოვნება” ახალი, წმინდა ესთეტიკური გაგებით, “მხატვრული შემოქმედების” თვალსაზრისით. რ. სირაძის აზრით: “ქართული თეორიულ-ლიტერატურული და ესთეტიკური აზროვნების ისტორიისათვის განსაკუთრებით საყურადღებოა ეს ტერმინი, თუმცა მისი ერთგვარი მონაცვლე ჩვენს მწერლობაში არსებობდა. ეს იყო – “სახისმეტყველება” (ციტ.). რაც შეეხება საკუთრივ ტერმინს “ესთეტიკა” (თავდაპირველად წარმოშობილი სიტყვიდან – მგრძნობელობა,

მოვლენების გრძნობით აღქმა, ეს ტერმინი მშვენიერების შესახებ მოძღვრების მნიშვნელობით დაამკვიდრა გერმანელმა მეცნიერმა ბაუმაგარტენმა 1750 წლიდან), მას ქართველი საზოგადოებრიობა სწორედ ანსილიონის “ესთეტიკებრნი განსჯანის” დავით ბაგრატიონისეული თარგმანის საშუალებით გაეცნო. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეს თხზულება იყო პირველი ესთეტიკური ხასიათის ნაშრომი, რომელიც ქართულ ენაზე ითარგმნა. ეს ფაქტი, თავის მხრივ, უდიდესი მნიშვნელობისაა.

საყურადღებოა, რომ აღნიშნული ნაშრომი ისეთი ფილოსოფიურ-ესთეტიკური კატეგორიების ანალიზის მცდელობას წარმოადგენს, როგორებიცაა მშვენიერი, ამაღლებული, ჭეშმარიტი და სხვ. აქვე მოცემულია “შტილების” მიხედვით ხელოვნების სხვადასხვა დარგის კლასიფიკაცია, განხილულია ჰედონისტური კატეგორიები, ადამიანთა ფსიქიკის ზოგიერთი დეტალი.

ანსილიონის მსჯელობის მიხედვით, განვითარების მხოლოდ უმდაბლეს ეტაპზეა შესაძლებელი როგორც ცალკეული ინდივიდების, ისე მთელი საზოგადოების სრული ჰარმონია, სულიერი კომფორტი, ბედნიერება. მაგრამ ანსილიონს უბედურების სათავედ მიაჩნია არა ცივილიზაციის შემდგომი განვითარება, არა კაცობრიობის პროგრესი, არამედ სიხარბე, რომლის ხარისხიც, განვითარების ზრდასთან ერთად იზრდება.

აღსანიშნავია, რომ აქ ანსილიონ-ბაგრატიონისეული მსჯელობა უახლოვდება შემეცნების საგნის პეტრიწისეულ გააზრებას.

პროკლესა და პეტრიწის მიხედვით, შემეცნება სულის საფეხურიდან იწყება: იგი ზე-აღმავალი გზით მოძრაობს და სულსა და პირველ საწყისს შორის არსებულ ყოველ საფეხურს გაივლის. ყოველი “გასაგონო” გამგონესთან მიმართებაში უფრო მაღლა იმყოფება და ამიტომ “ყოველი გასაგონი უმჯობეს არს გამგონესა”. აქ სულსა და პირველ საწყისს შორის მდებარე საფეხურები შემეცნებელსაც წარმოადგენს და შესამეცნებელსაც.

შემეცნების უნარების შესაბამისად არსებითი განსხვავება არსებობს ცოდნის ფორმებსა და მათ შინაარსში. საერთო ისაა, რომ ცოდნას საქმე ყოველთვის სიმრავლესთან აქვს და მასში ერთიანობას ეძებს და ადგენს. ეს პრობლემა ფილოსოფიაში, შეიძლება ითქვას, მარადიული პრობლემაა, რომელსაც დიდი ადგილი ეჭირა ახალი დროის ფილოსოფიაში და კერძოდ სოლომონ დოდაშვილის ნააზრევში.

როგორც ცნობილია, სოლომონ დოდაშვილთან ფილოსოფიის შესასწავლი ობიექტი ადამიანის “მე”-ა; “ადამიანის შინაგანი სამყარო ანუ სამყარო ჩვენში”. მისი განსაზღვრით, “სამყარო ჩვენში” გულისხმობს: “ჩვენი აზრების, ცოდნათა და საქციელთა საკმაო მიზეზების გაგებას... ამრიგად, განყენება და განაზრება, შეცნობა და გაგება თვით ჩვენი თავისა დაკუმყოფილება თავისი თავისა ასეთი თვითშემეცნებით – აი ფილოსოფიური გამოკვლევის სამი საგანი!”

აღსანიშნავია, რომ ს. დოდაშვილის მსოფლმხედველობაში ღვთაების ადგილი ფილოსოფიური დარგების შესასწავლ ობიექტთა შორის განსაზღვრული არ არის. იგივე შეიძლება ითქვას ანსილიონზეც. ვფიქრობთ, ამანაც განაპირობა დ. ბაგრატიონის ინტერესი მისი თხზულებისადმი.

ანსილიონი ტრადუციული პრინციპით განიხილავს გონების მიერ ჭეშმარიტების წვდომისა და ანალიზისკენ სწრაფვას. მისი მსჯელობა ს. დოდაშვილის განსჯას მოგვაგონებს.

ანსილიონის აზრით, ჭეშმარიტების შეცნობასა და გადმოცემას სამი მომენტი ემსახურება: თეორია, ჰიპოთეზა და სისტემა. აქვეა მოყვანილი დ. ბაგრატიონის მიერ დართული სქოლიო, სადაც სამივე ტერმინია განმარტებული.

ასევე, ძალზე საყურადღებოა, რომ ანსილიონი ეხება ე.წ. „შტილების თეორიასაც“ და “შტილებს” ორ ჯგუფად ჰყოფს: “შტილი მდაბიოი” და “შტილი აზნაურებითი”. ანსილიონი ამაღლებული, პომპეზური ხელოვნების მომხრეა: აღსანიშნავია, რომ

ანსილიონის მსჯელობა ამაღლებულისა და მშვენიერების შესახებ კანტის სპეციალური ტრაქტატიდან მომდინარეობს. თავის მხრივ, კანტი ხელოვნების შთაგონებითი ფუნქციის განმარტებისას ამოდის ნეოპლატონისტურ-ქრისტიანული ესთეტიკიდან.

რაც შეეხება “შტილთა” ანსილიონისეულ კლასიფიკაციას, იგი ძალზე უახლოვდება მ. ლომონოსოვის (1711-1765) ცნობილ მოძღვრებას “სამი შტილის” შესახებ. ამასთან, იგი სასტიკად ილაშქრებს არქაიზმებისა და ბარბარიზმების წინააღმდეგ.

ცნობილია, რომ ევროპელი და რუსი კლასიციზმების მსგავსად “შტილების” მიხედვით ენის დიფერენციაციის თეორია საქართველოში ანტონ ბაგრატიონმა განავითარა.

საყურადღებოა, რომ ანსილიონთან პოეზია ხელოვნების, ვითარცა მხატვრული შემოქმედების ერთ-ერთ ჟანრადაა წარმოდგენილი. ეს სიახლეა. როგორც ცნობილია, მე-18-ე საუკუნემდე ხელოვნების, როგორც მხატვრული შემოქმედების ცნებითი დეფინიცია არ არსებობდა.

აღსანიშნავია, რომ ანსილიონი უახლოვდება პოეზიის არისტოტელესეულ განსაზღვრას: “პოეტის საქმეა თქვას არა ის, თუ რა მოხდა, არამედ, ის, თუ რა მოხდებოდა და რა არის ალბათობისა და აუცილებლობის მიხედვით შესაძლებელი... ისტორიკოსი და პოეტი ურთიერთისაგან განსხვავდებიან იმით, რომ პირველი ლაპარაკობს იმის შესახებ, რაც მოხდა, მეორე კი ლაპარაკობს იმის შესახებ, თუ რა შეიძლება მომხდარიყო”.

თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ პოეზიის ძირითადი არსის ანსილიონისეული გააზრება პლატონის მოსაზრებებს უფრო ეთანხმება პოეზიის შესახებ, ვიდრე არისტოტელესას. როგორც ცნობილია, არისტოტელეს ერთ-ერთ ძირითად თეზისში ხელოვნება ფილოსოფიის დარგადაა წარმოდგენილი. პლატონთან კი მას უფრო გრძნობად-ემოციური დატვირთვა ენიჭება და ესთეტიკურ ფენომენს ქმნის.

ანსილიონი აღნიშნავს, რომ პოეზიის არსის განსაზღვრაში აზრთა სხვადასხვაობა შეინიშნებოდა. იგი მოკლედ განიხილავს პოეზიის წარმოშობისა და განვითარების ისტორიას. მიუთითებს იმის შესახებ, რომ განვითარების სხვადასხვა ეტაპებზე პოეზიის მთავარი ფუნქცია სხვადასხვაგვარად გაიზარებოდა.

ანსილიონი გრძნობის, გამოხატვისა და სჯის საშუალებით მშვენიერის შეცნობის პოზიციიდან ხელოვნების დიალექტიკურ თეორიას ავითარებს. ის ხელოვნების ძირითად არსად განწმენდის, კატარზის ფუნქციას მიიჩნევს. ხოლო გაწმენდა მასთან, ისევე, როგორც ნეოპლატონიზმში, ადამიანის ამაღლების პირობაა, რომელსაც არა მხოლოდ გნოსეოლოგიური, არამედ ეთიკური და ესთეტიკური მნიშვნელობაც გააჩნია.

ანსილიონი მსჯელობას განაგრძობს მეცნიერებისა და ხელოვნების საგანთა განზოგადებით. აქაც ანსილიონი იმეორებს არისტოტელეს ცნობილ ფრაზას: “ისტორიკოსი და პოეტი ურთიერთისაგან განსხვავდებიან იმით, რომ პირველი ლაპარაკობს იმის შესახებ, რაც მოხდა, მეორე კი ლაპარაკობს იმის შესახებ, თუ რა შეიძლება მომხდარიყო”. რამდენადაც პოეზია ეპოქის სულიკვეთებიდან გამომდინარეობს, იმდენად იგი ცვალებადია დროის მიხედვით. ანსილიონის მიხედვით, თანამედროვეობა მკვეთრად განსხვავდება წარსულისაგან, რაც განაპირობებს განსხვავებას ძველსა და ახალ პოეზიას შორის. ანსილიონის მიხედვით, თუკი ელინურ მითოლოგიასა და რელიგიას ესთეტიკური ფუნქცია ჰქონდა, ქრისტიანულ რელიგიას ადამიანის მორალურ-ზნეობრივი კატარზის მისია აკისრია. ამგვარი მსჯელობის ფონზე იშლება ახალი და ძველი პოეზიის დაპირისპირება.

ახალი პოეზიის შთამაგონებელია ქრისტიანული რელიგია. “ძველი” და “ახალი” პოეზიის ერთ-ერთი ძირითადი განმასხვავებელი ფაქტორი, ანსილიონის მიხედვით, ქალთა მიმართ დამოკიდებულებაში მდგომარეობს: ძველი სასცენო წარმოდგენები ქალის როლში მამაკაცის მონაწილეობას ითვალისწინებდა. ანსილიონი ამის გამო

კრიტიკულ შეფასებას აძლევს ბერძნულ ხელოვნებას. ამასთან, ანსილიონი იმასაც აღნიშნავს, რომ ბერძნულ პოეზიაში ნაკლებად აღინიშნებოდა სიყვარულის ამაღლებული განცდა, ჭარბობდა რა ჰედონისტურ-ეროტიული მოტივი.

ანსილიონის აზრით, ძველსა და ახალ პოეზიას შორის არსებულ განსხვავებას განაპირობებს სამი რამ: რელიგია, საზოგადოებრივი ცხოვრების წესი და ქალისადმი დამოკიდებულება.

“ესთეტიკებრნი განსჯანი” ასევე ფილოსოფიის რაობასაც ეხება, თუმცა, ანსილიონი არ ცდილობს ფილოსოფიის საგნის გარკვევას. მის მიზანს წარმოადგენს იმის ჩვენება, განვითარების რა სიმაღლიდან უნდა ხდებოდეს ფილოსოფოსთა მიერ მათი შესასწავლი საგნის სამსახური. ნაშრომი ერთგვარ დიდაქტიკურ სახელმძღვანელოს წარმოადგენს, მიმართულს ფილოსოფოსებისადმი.

ანსილიონი მიდის დასკვნამდე, რომ ფილოსოფოსი “კაცობრივისა ბუნებისა” აღმწერი უნდა იყოს, ხოლო მისი ამოსავალია ზნეობრივი თავისუფლება.

ანსილიონის საბოლოო დასკვნით, ფილოსოფოსს პოეტური სული უნდა ჰქონდეს, შთაგონების, ამაღლებულისკენ სწრაფვისა და მშვენიერების ჰარმონიის განცდის უნარი. წინააღმდეგ შემთხვევაში მისი ნაღვაწი მოკლებული იქნება “სიცხოველეს”.

ძირითად დებულებებზე მსჯელობებთან ერთად, მთელ ხელნაწერში გზადაგზა გვხვდება დავით ბაგრატიონის შენიშვნა – კომენტარები. კერძოდ, განმარტებულია უამრავი ტერმინი. მაგ.: “პოეტი” , “პროზა” , “დრამატიკური პოეზია”, “ეპოპეა” ანუ “ეპიკური” , “ლიმნი” , “სინონიმათ” , “ლენი” , “ფანტაზი” , “იროებრნი” , “რიცართა” , “ანარხია” , “ანტოპომორფიზმი” , “მეხანიზმაი”, “კამერა” – “ლათინური ლექსია, რომელიც ეწოდების სენაკსა, კელიასა, სახლსა, სადგურსა, სასახლესა და ესე ვითართა”, “როლი” , “ფრინესა ანუ ფრინა”, “ტრუბადურთაგან” , “სცენა”, “რელენტობისა”, “ლირა”, “კომიკებრი”, “ტრადიკა”, “კოლორიტიასა” “ტონთა”, “პლასტიკ”, “დიდაკტებრსა” და სხვ.

ჟ. ანსილიონის თხზულების დავით ბაგრატიონისეული თარგმანი ნათელყოფს, რომ დავით ბატონიშვილი თავისი მსოფლმხედველობითა და სოციალური მრწამსით რელატივისტია. იგი ღმერთის გააზრების ანტიკურ და ნეოპლატონისტურ შეხედულებებს უახლოვდება. ყოველ შემთხვევაში, იგი სცილდება მართლმადიდებლური რელიგიის საზღვრებს, რითაც ოპოზიციაში უდგას იმ დროის საეკლესიო-სქოლასტიკურ სამყაროს.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ახალი ქართული მწერლობის სათავეებთან რუსულიდან ითარგმნა ფრიად საყურადღებო კრებული "საფუძველნი სიტყვიერებისანი" (სრული სათაურით - "საფუძველნი რუსული სიტყვიერებისანი" - ავტორი - რუსი სწავლული ა. ს. ნიკოლსკი - 1755 – 1834). იგი სამი ნაწილისაგან შედგება: გრამატიკა, რიტორიკა და პოეტიკა. ქართველი მთარგმნელი, რომლის ვინაობა ჯერჯერობით უცნობია, დაინტერესებულია წიგნის განსაკუთრებით ორი უკანასკნელი თავით და მას თარგმნის სახელწოდებით: "საფუძველნი სიტყვიერებისანი".

ამ თხზულებაში ლირიკისა და მისი სახეების თეორიასთან ერთად, ილუსტრაციების სახით მოცემულია იმ დროის ცნობილი თუ უცნობი მრავალი პოეტიკური ტერმინის განმარტება. მაგალითად, განმარტებულია ლირიკული პოეზია, მისი იმ დროს ცნობილი ყველა სახე. აქ ლირიკული ჟანრების გამოსახატავად იხმარება ტერმინები, "ლიმნი", "ოდა", "დიტირამბი", "პანეგირიკა", "ელელა", "ეპიგრამა" და სხვ. აქვე მოცემულია როგორც საერთაშორისო სიტყვახმარებაში მიღებული ტერმინი "ჰიმნი", ისე მისი ქართული შესატყვისი ანუ "სიმღერანი". სწორადაა გაგებული ის ფაქტიც, რომ ჰიმნი შეიძლება შეიცავდეს პროზასაც და გაბმულ ლექსსაც. სასიმღერო ლექსი მისამღერით (რეფრენით) ყოველ სტროფში გვამღევს ოთხიდან ექვს ტაეპამდე: "ოთხ სტოპიერად ანუ ექვს სტოპიერთა" ლექსთა." ამასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ თუკი ძველ მწერლობაში "ჰიმნი" მხოლოდ რელიგიური შინაარსისა იყო, ამ განმარტებაში "ჰიმნის" შინაარსი აღარაა შემოფარგლული მხოლოდ რელიგიური მიზანდასახულობით. ეს სიახლეა.

ქართულად ნათარგმნ რუსულ პოეტიკაში "ოდის" მაგალითებად მოყვანილია გ. დერჟავინის ცნობილი ლექსი "Бого" და მისივე "ოდა" "На счастье", ეს უკანასკნელი ა. ს. ნიკოლსკის წიგნის ქართულ თარგმანში საილუსტრაციო მასალას წარმოადგენს ტერმინისათვის "დიოთირამბი".

ოდაში „ღმერთი“ ("Бого") მოცემულია ა. სამყაროს რელიგიურ-კოსმოლოგიური სურათი, ბ. ადამიანურ და ღვთაებრივ გონებათა ურთიერთმიმართების დიალექტკა, გ. პოეტის პოზიცია სტიქიური მატერიალიზმის წინააღმდეგ, რომელიც ოდის საეკლესიო-რელიგიური ფორმიდანაც გამოსჭვივის და დ. ადამიანური ყოფის ძირითადი წინააღმდეგობების, მაკრო და მიკროკოსმოსის ურთიერთმიმართებისა და განვითარების იდეა: დერჟავინი აღიარებს ღმერთის, ვითარცა მსოფლიოს სულის არსებობას, როგორც ადამიანისა და სამყაროს შემოქმედისას (შევადართ ნ. ბარათაშვილის "ჩემი ლოცვა").

მისივე "ოდა" "На счастье" ამაოების თემას ეხება: ყველაფერი უსასრულოა და განმეორებადი. ყოველივე ერთიანდება ერთი დასასრულით - არარაობით, დავიწყებითა და ამაოებით. დერჟავინის ლექსი სწორედ ამგვარი შინაარსობრივი გაგებითაა აღბეჭდილი. ბედისწერა - ყოვლის გამგებელია, რამეთუ მას ძალუმს „ხელმწიფე აქცისო მტვრად“...

აღსანიშნავია, რომ ეს ლექსი ტიპოლოგიურად ძალზე წააგვს ცნობილი ქართველი მეცნიერის, პოეტის და მთარგმნელის იაგო ჭილაშვილის (1790 - 1838 წ.) ანუ ეგორ გაბრიელის ძე ჩილაევის ლექსად დაწერილ წინასიტყვაობას მონტესკიეს რომანის "არზამასი და ისმენეა" თარგმანის გამო. ეს თარგმანი მან უშუალოდ ფრანგული ენიდან შეასრულა და გამოსცა რუსულ ენაზე 1810 წელს.

ამაოების თემა ქართული მწერლობისათვის ნიშანდობლივია. შესაძლოა, სწორედ ამ გარემოებით აიხსნება მთარგმნელის ინტერესი დერჟავინის დასახელებული ოდისადმი. აქ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სწორედ დერჟავინის სახელთანაა

დაკავშირებული პიროვნული "მეს" წინა პლანზე წამოწევის, ლირიკული გმირის სუბიექტივიზაციის პროცესი რუსულ პოეზიაში.

გაპოეტურებული და გაიდიალებული ავტორის "მეს" ამ პერიოდის ქართულ მწერლობაში ფართო ტრადიციები აქვს და უკვე იზრდება იმ პიროვნება-გმირის სიმაღლემდე, რომელიც ერთ-ერთ წინაპირობად და საფუძვლად დაედო XIX ს. მსოფლიო ლიტერატურაში მოსულ ახალ გმირს - რომანტიზმის გმირს. საქართველოში დერჟავინის პოეზიით დაინტერესება ამ ფაქტორითაც შეიძლება აიხსნას.

ა. ნიკოლსკის ზემოხსენებული თხზულების ქართულ თარგმანში „ელეგიის“ ნიმუშად მოყვანილია ინგლისელი პოეტის თომას გრეის (1716 – 1881) ლექსი "სოფლის სასაფლაო", რომელიც რუსულად ვ. ჟუკოვსკიმ (1783 – 1855), ხოლო ქართულად - უცნობმა ავტორმა თარგმნა.

"ელეგია" ფართოდ იყო ცნობილი ინგლისის საზღვრებს გარეთ. რუსულ ენაზე ამ თარგმანთა ვ. ჟუკოვსკის მიერ შესრულებული სამი რედაქცია არსებობს. პირველი (1801) თარგმანი ხელნაწერის სახითვე დარჩა. მეორე (1802), დედანთან საკმაოდ დაახლოვებულმა თარგმანმა რუსული პოეზიის ახალ, სენტიმენტალურ-რომანტიკულ ეტაპს დაუდო სათავე. რაც შეეხება მესამე (1839) თარგმანს, იგი შესრულებულია ვ. ჟუკოვსკის პოეზიის გვიანი პერიოდისათვის დამახასიათებელი ჰეგზამეტრებით.

ქართული თარგმანი რუსულ თარგმანთა მეორე (1802) რედაქციიდან უნდა იყოს შესრულებული. თ. გრეის ქართული თარგმანი ორიგინალთან შედარებით (ვ. ჟუკოვსკის ლექსი) საკმაოდ მძიმეა. მთარგმნელი სასულიერო პოეზიის აშკარა გავლენას განიცდის. თუმცა, აღნიშნული ლექსით დაინტერესება (ცხადია, სხვა მრავალ ნიმუშთან ერთად) წარმოადგენს ქართული მწერლობის „გარდამავალი ხანაში“ გეოპოლიტიკური და კულტურული ცვლილებების კონტექსტის შემადგენელ ნაწილს, რაც ახალი ეპოქის ქართული იდენტობის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

ინგლისური სენტიმენტალური პოეზიის ყველაზე თვალსაჩინო ნაწარმოების "სოფლის სასაფლაოს ელეგიის" ("Elegy – written in a country churchyard", 1751) პოპულარობა რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა. პირველ რიგში კი ელეგიის ძირითადმა თემამ. იგი წარმოადგენს სოფლის უბრალო მცხოვრების ქველმოქმედი და ბედნიერი ცხოვრების დაპირისპირებას ამა ქვეყნის ძლიერთა ამაო და ცარიელი ყოფისადმი. ეს დიდაქტიკური თემა, რომელიც ნიშანდობლივია ახალი სკოლის სენტიმენტალურ-დემოკრატიული სიმპათიებისათვის, მხატვრულად ე.წ. "სასაფლაოთა პოეზიაში" ("Кладбищенская поэзия") გამოვლინდა.

თ. გრეის "ელეგიამ" "სასაფლაოთა პოეზიის" მოტივების საბოლოო ლირიკული ფორმირება განაპირობა. ამ ლექსის პოპულარობის მთავარი მიზეზი სწორედ ის იყო, რომ იგი თავისი დროის სენტიმენტალური ლირიკის ტენდენციათა მხატვრულად დასრულებულ გამოხატულებას წარმოადგენდა. ლექსის კონცეფცია და მხატვრული გადაწყვეტა ტიპოლოგიურ სიახლოვეს ამჟღავნებს რომანტიზმის წარმომადგენელთა (მათ შორის - ქართველ რომანტიკოსთა) შემოქმედებასთან.

დასავლური სენტიმენტალური ლირიკის მიმართ ინტერესი ერთ-ერთი მაგალითია იმისა, რომ ამ პერიოდის ქართული ლიტერატურა განსხვავებულ ტენდენციებს ქმნის როგორც კონცეპტუალურ, ასევე პოეტიკურ დონეზე, რაც, უმთავრესად, გამოიხატება ევროპული ტენდენციების მომძლავრებით ქართული ლიტერატურაში.

ჟ. ანსილიონის თხზულების "ესთეტიკებრნი განსჯანი" და ა.ს. ნიკოლსკის "საფუძველნი სიტყვიერებისანი" ქართული თარგმანების მიხედვით კიდევ ერთხელ მტკიცდება, რომ მე-18- მე-19 საუკუნეების ქართული ფილოსოფიურ-ესთეტიკური აზრის განვითარება მიმდინარეობს წარსული ფილოსოფიური მემკვიდრეობისადმი შემოქმედებითი მიდგომით – ერთის მხრივ, ხოლო მეორეს მხრივ, მას თავისი შესატყვისი აქვს ევროპულ ფილოსოფიაში.

ამ თარგმანთა ანალიზი ცხადყოფს, რომ ქართველმა მოღვაწეებმა შეძლეს სწორად იმ წიგნების მოპოვება და თარგმნა, რომლებიც ლოგიკურ გაგრძელებად უნდა იქნას

მიჩნეული იმ წყაროებისა, რითაც წარსული ფილოსოფიური აზრი სარგებლობდა. მათი აღდგენა და განვითარება აღნიშნული ეპოქის მოაზროვნეთა მიზანს შეადგენდა.

აკად. შ. ნუცუბიძემ პირველმა დასვა ეს კითხვები. მოიძია ის წყაროები, რომლებიც საერთო საფუძველს ქმნიან როგორც ქართული, ასევე ევროპული ფილოსოფიურ-ესთეტიკური აზრისათვის. ამ წყაროების დადგენა მთლიანობაში კრავს ქართული ფილოსოფიური აზროვნების შინაგან განვითარებას. პირდაპირ ხაზს ავლებს თანამედროვე ევროპული ფილოსოფიური აზროვნებიდან იმ სიღრმეებში, რომლიდანაც მომდინარეობს, აგრეთვე, ქართული ფილოსოფიურ-ესთეტიკური აზრი. სწორედ ასეთ საფუძველზე მოხდა აღნიშნულ ეპოქაში ქართული და ევროპული ფილოსოფიური აზროვნების თანხვედრა. ამიტომ აირჩიეს ამ ეპოქის ქართველმა მოღვაწეებმა სათარგმნელად ზემოთ მითითებული ლიტერატურა.

ამასთან, ვფიქრობთ, რომ როდესაც საუბარია წარმოდგენილი პერიოდის ევროპული წყაროების დადგენაზე, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსული ფილოსოფიური აზრი ქართულ მსოფლმხედველობაში ნაკლებად ფიგურირებს. ამ ეპოქისათვის რუსეთის როლი ქართული ფილოსოფიური აზროვნების განვითარებაში განისაზღვრება იმით, რომ ქართველი მოაზროვნეებისათვის ხელმისაწვდომი გახდა დასავლეთ ევროპის კულტურული მიღწევები.

დამოწმებული ლიტერატურა:

კუკავა თ. (1967), ქართული ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: „განათლება“.

რუხაძე ტრ. (1960), ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობათა ისტორიიდან (XVI-XVIII სს.), თბილისი: „განათლება“.

სირაძე რ. (1978), ქართული ესთეტიკური აზრის ისტორიიდან, თბილისი: „ხელოვნება“.

ჭელიძე მ. (1984), ანტიკურობა და “დაუწერელი” ფილოსოფიის პრობლემა, თბილისი: “საქართველო”.

Theses

1. “Transitional period” of Georgian literature (XVIII-XIX centuries) is less studied from literary-poetic and theoretic-literary viewpoint. Textological and historic-philological researches form the basis to touch the well-known literary materials with a new point of view: In “transitional period”, we can engage translated poetic works or philosophical treatises in the flows of the literary processes and discuss them in this context. Most importantly, we have to find out whether a particular work was translated for literary, general aesthetic or general cultural-historical interests, whether the translated works were involved in the essential interests of literary thought or whether they fell out of them.
2. In this period, Georgian literature was enriched not only with translated works of art, but also with works containing philosophical, poetic and aesthetic issues. By studying these translations, we can characterize the typological relation of European and Georgian philosophical thought. Considering that this or that work was translated according to philosophical-aesthetic interests, it may be found out what general worldview there was at the beginning of the XIX century.
3. According to the above-mentioned, our research goal is to study the literary nature of the monuments translated in the transitional period, the motivation of their translation, the stylistic features of the translations, the translations of works with theoretical character, their problematics, to show how much all this contributed to generation of new Georgian literature.
4. In order to understand the aesthetic problematics of the Georgian literature of the “transitional period”, Georgian translation of two works is important among the samples of philosophical-aesthetic character translated in this period:

- a. Translation by David Bagrationi (1767-1819) (the book work was translated from Russian by David Bagrationi in 1815 in Petersburg and dedicated to Davit Meskhishvili) of the book “Aesthetic Judgment” by the French philosopher, member of the Prussian Academy Johann Peter Friedrich Ancillon (1767-1837). The Georgian translation is preserved in the form of several manuscripts. We have studied the manuscript N 2181 of the H Foundation of the Georgian National Centre of Manuscripts. And
 - b. A very interesting collection translated from Russian “Basis of speech” (with full title – “Basis of Russian speech” – author – Russian scholar A. S. Nickolsky – 1755 – 1834), which consists of three parts: Grammar, rhetoric and poetics. A Georgian translator, whose identity is still unknown, is interested in the last two chapters of the book and translates it with the title: “Basis of the speech”.
5. Translation of these works into Georgian is extremely important. These translations have introduced many terms into our reality, which were previously unknown.
 6. According to the philosophical-aesthetic problematics of these works and the comments of the translators, the level of development of the Georgian literary science and philosophy of that period and the degree of literary taste of the Georgian society become comprehensible.

References:

- Chelidze M. (1984). Antikuroba da “dauwereli” filosofiis problema. [Anticity and “Unwritten” Philosophical problem]. Tbilisi: Sakartvelo.
- Kukava T. (1967). Kartuli filosofiuri azris istoriidan. [From History of Georgian Philosophical Thought]. Tbilisi: Ganatleba.

Rukhadze Tr. (1960). Kartul-rusuli literaturuli urtiertobata istoriidan (XVI-XVIII ss). [From History of Georgian - Russian Literary Relationships ((XVI-XVIII centuries)] Tbilisi: Ganatleba.

Siradze R. (1978). kartuli estetikuri azris istoriidan. [From History of Georgian Esthetic Thought] Tbilisi: Khelovneba.